

ӘӨЖ 37.013.42

ПСИХИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНДА АУЫТҚУШЫЛЫҚТАРЫ БАР АДАМДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОҢАЛТУ

Құрақ Бексұлтан Әлікұлы

beka.alikuly@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 6М090500 -«Әлеуметтік жұмыс магистранты» 2 курс,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының психикалық денсаулық туралы баяндамасында (2001) жарық көрген: «Психоәлеуметтік оңалту - бұл денсаулығы нашар немесе мүгедек жандарға психикалық бұзылулардың нәтижесінде қоғамда тәуелсіз жұмыс істеудің оңтайлы деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік беретін процесс. Біз бұл анықтамаға медициналық, психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік-экономикалық және кәсіби шаралар жиынтығын қамтитын тұрақты, үздіксіз процесс екендігін қосамыз. Психоәлеуметтік оңалту бойынша іс-шаралар пациенттердің қажеттіліктеріне, оңалту шаралары өткізілетін орынға (аурухана немесе қоғам), сондай-ақ психикалық аурулары бар адамдар тұратын елдің мәдени және әлеуметтік-экономикалық жағдайларына байланысты. Төменде оңалтудың іс-шаралары көрсетілген, бұл жұмыстар оңалту орталығына келген клиенттердің күнделікті жоспары бойынша жұмыстар жүргізіледі, бұл жоспар үш айға дейін жүргізіледі әдетте:

- Еңбек оңалту;
- Жұмыспен қамту;
- Кәсіптік оқыту және қайта даярлау;
- Әлеуметтік қолдау;
- Лайықты өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету;
- Білім;
- Психиатриялық білім, соның ішінде ауырсыну белгілерін қалай басқаруға болатындығы туралы тренинг
- Коммуникациялық дағдыларды игеру және қалпына келтіру;
- Тәуелсіз өмір дағдыларын игеру;
- Хобби мен бос уақытты, рухани қажеттіліктерді жүзеге асыру [1].

Осылайша, жоғарыда аталған шаралардың толық тізіммен көрсетілгендей жүзеге асырылады, психикалық ауруларды психоәлеуметтік оңалту орталықтарында олардың ауыруын қалпына келтіруге өмірінің әртүрлі салаларын және дамытуға бағытталған кешенді процесс түрінде жүргізілетін болып табылады.

Соңғы уақытта ғалымдардың, практиктердің, пациенттердің және олардың отбасыларының психоәлеуметтік оңалтуға деген қызығушылығы артты. Қазіргі уақытта

психоэлеуметтік оңалтудың көптеген үлгілері және оның әдістері туралы көзқарастар бар. Алайда, барлық ғалымдар мен практиктер оңалту шараларының нәтижесі психикалық ауруларды қоғамға қайтару болуы керек деген пікірде. Сонымен бірге пациенттердің өзі халықтың басқа топтарына қарағанда өзін толыққанды азамат сезінуі керек. Осыны ескере отырып, оңалтудың мақсатын келесідей анықтауға болады: бұл психикалық ауытқулары бар адамдардың өмір сүру сапасын және элеуметтік қызметін жақсарту, олардың элеуметтік оқшаулануын жеңу, сонымен қатар олардың белсенді өмірі мен азаматтық ұстанымын арттыру.

Оңалту орталығында клиентер мен қаттар олардың отбасы және достарымен де жұмыстар жүргізіледі. Біздің мақсатымыз өміріміздің екі негізгі құндылығын көрсетеді - отбасы және психикалық денсаулық. Психикалық денсаулық жеке адамдардан, қоғамнан және елден бөіініп қалмау мақсатында оңалту іс-шаралары жүргізіледі. Бұл физикалық денсаулықтан бөлінбейді және кез-келген ұлттың мәдени, зияткерлік, шығармашылық, өндірістік және қорғаныс әлеуетіне үлкен әсер етеді. Психикалық ауытқушылықпен ауыратын адамның өміріндегі отбасының рөлі орасан зор. Отбасы психикалық аурумен дәрігердің алдында ертерек кездеседі және оның ерте танылуына және тиімді емделуіне ықпал етуі немесе қарсы тұруы мүмкін. Отбасы науқас адамға қамқорлық пен эмоционалды қолдау көрсетеді, оны мамандар жиі жасай алмайды. Отбасы мүшелерінің арасындағы жақсы қарым-қатынас қалпына келтіру, оңалту және медициналық ұсыныстар үшін қолайлы жағдайлардың кепілі болып табылады [2].

Социотерапия - адамның элеуметтік белсенділігін ынталандыратын және оны элеуметтендіруге ықпал ететін элеуметтік терапевтік әсердің шарасы. Социотерапияның әдіснамалық негізі элеуметтік дағдыларды игеруге және дамытуға, жағдайды талдаудағы құзыреттілікті арттыруға бағытталған психотерапиялық әдістерден тұрады, сонымен қатар микроорганизм, еңбек терапиясы, белсенді демалысты ұйымдастыру, кәсіптік терапия және адамның элеуметтік мінез-құлқын жақсартатын басқа да оңалту әдістері құрайды.

- Тұлғалық социотерапия (жеке және топтық формалар);

- Қалпына келтірілген адаммен және оның жақын ортасымен (отбасымен, көршілерімен, жұмысындағы, оқуындағы немесе демалыстағы әріптестері) психокоррекциялық жұмыс, оның ішінде отбасылық терапия, мүгедектерді топтық қызмет түріне, соның ішінде өзін-өзі қолдау топтарына, психоэлеуметтік клубтарға тарту;

- Мүгедектермен және қоғаммен ақпараттық-ағартушылық жұмыс.

- Психоэлеуметтік жұмыс процесінде психикалық түзету жүргізіледі, ол адамның өзіне және өзінің өміріне көңілі толмаған жағдайда психикалық дамуындағы немесе мінез-құлқындағы кемшіліктерді түзетуге бағытталған. Психокоррекциялық процестің өзіне тән келесі ерекшеліктері бөлінеді:

- Күнделікті өмірде қиындықтары, проблемалары бар және өмірін өзгерткісі келетін немесе өздерін орындау қабілеттерін арттыру мақсатын қойған адамдарға бағдарлану;

- Бұзушылық дәрежесіне қарамастан, тұлғаның сау жағына назар аудару (психикалық сау және науқас адамдарда да, олардың жеке басының мінез-құлқы мен мінез-құлқын сынға алған кезде де қолдануға болады);

- Мінез-құлықты, тұлға аралық қатынастарды (отбасы, ұжымдық) өзгертуге және клиент тұлғасын дамытуға көңіл бөлу [3].

Психокоррекциялық элеуметтік жұмыс жеке және топтық түрде жүзеге асырылады. Жеке нысандағы психоэлеуметтік жұмыс жеке жұмыс жұмысы деп аталады (элеуметтік жұмыс): элеуметтік қызметкер пациентке әсер етудің негізгі және жалғыз құралы ретінде әрекет етеді. Бұл жағдайда элеуметтік қызметкердің байланысы бір пациентпен немесе адамдар тобымен (мысалы, науқастың отбасы мүшелері) жүзеге асырылуы мүмкін. Мұндай жағдайларда топпен элеуметтік жұмыс жеке жұмыстың ерекше формасы ретінде түсініледі. Жеке психоэлеуметтік жұмыстың кең таралған әдісі кеңес беру болып табылады, онда мақсатты әңгіме әсер етудің негізгі құралы болып табылады. Оның міндеті пациенттерге

және олардың отбасыларына интрапсихикалық, тұлғааралық, әлеуметтік-экономикалық қиындықтарды жеңуге, нақты жағдайға немесе әлеуметтік ортаға бейімделуге қол жеткізуге және өз өмірлерін басқарудың тиімділігін арттыруға көмектесу. Кеңес беру - мәселені шешуге бағытталған бірнеше сессия. Психоәлеуметтік топтық жұмыс психотерапия мен психологтардың тәжірибесінде қабылданған және әртүрлі әлеуметтік-психологиялық патологиясы бар адамдармен жұмыс жасауға бағытталған топтық жұмыс әдістері мен әдістеріне бағытталған. Бұл жағдайда, оның жеке мүшелері арасында қатаң құрылымдалған қатынастар жоқ жерде жеке адаммен немесе адамдар тобымен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстан айырмашылығы, психотерапевтік топ белгілі бір емдік әлеуметке ие және психокоррекциялық процессте әлеуметтік қызметкердің белсенді көмекшісі болып табылады.

Еңбек терапиясы науқастар мен мүгедектерді медициналық оңалту әдістерінің бірі болып табылады, оның мәні медициналық ғана емес, сонымен бірге белгілі әлеуметтік бағытқа ие. Оған тұрмыстық және кәсіптік іс-әрекеттің элементтері бар әр түрлі физикалық жаттығулар кіреді. Кәсіби терапияның негізгі мақсаты - бұзылған функцияларды қалпына келтіру және дамыту, өзін-өзі күту, үй шаруашылығында, қолөнерде және еңбек операцияларында компенсаторлық дағдыларды қалыптастыру. Еңбек терапиясы олардың әсерінің әсерін белгілей отырып, қалпына келтіру терапиясы мен оңалтудың басқа әдістерімен үйлесімде жүзеге асырылады. Жеке-дара негізделген және ұтымды таңдалған еңбек терапиясы физикалық және интеллектуалдық дамуға, қозғалыс функцияларын түзетуге және дененің жалпы физиологиялық параметрлерін қалыпқа келтіруге ықпал ететін терапевтік фактор ретінде әрекет етеді. Кәсіби терапия процесінде тұлғаның қалыптасуы жүреді, психологиялық кешендер жеңіліп, жаңа тұлғааралық қатынастар қалыптасады; адам ұжымдық іс-әрекетке қатысады, нәтижесінде оның қоғамдағы бейімделу деңгейі артады [4].

Кәсіби терапияны ұйымдастыруға қойылатын талаптар:

- Еңбек процестерінің әртүрлілігін және олардың біртіндеп күрделенуін қамтамасыз ету;
- Жұмысқа деген қызығушылықты сақтау;
- Психологиялық жайлылық,
- Емдеуші дәрігер мен еңбек нұсқаушысының үнемі бақылауы.

Кәсіби терапияны ұйымдастыру кезінде бірқатар клиникалық, физиологиялық және әлеуметтік критерийлерді ескеру қажет: аурудың нозологиясы, функционалдық бұзылулардың сипаты, зияткерлік-мнестикалық саланың жағдайы, кәсіби және еңбек дағдыларының даму деңгейі немесе сақталуы, жұмыс және өмір сүру жағдайлары. Осы критерийлерге сүйене отырып, еңбек терапиясы жалпы күшейтетін терапия, қалпына келтіру (функционалды) терапия, өндірістік (кәсіптік) кәсіптік терапия рөлін атқара алады. Еңбек терапиясы жеке және топтық формаларда қолданылады. Ол стационарлық медициналық мекемелерде, интернаттарда, әлеуметтік қызмет көрсету орталықтарында, оңалту орталықтарында ұйымдастырылады және тікелей жерде (мысалы, аурухана бөлімдерінде) немесе арнайы құрылған еңбек шеберханаларында немесе мамандандырылған шеберханаларда жүзеге асырылады. Үйде кәсіби терапияны ұйымдастыруға болады. Кәсіби терапияны медициналық оңалтудың соңғы сатысы ретінде ғана емес, сонымен қатар науқастар мен мүгедектерді әлеуметтік және еңбекпен оңалтудың бір түрі ретінде қарастыруға болады. Бұл мамандандырылған өнеркәсіптік кәсіпорындар немесе қарапайым кәсіпорындардың мамандандырылған шеберханалары жағдайында жүзеге асырылады. Сонымен қатар, оңалтудың негізгі міндеттері еңбек дағдыларын дамыту, еңбек бағытын өзгерту, жаңа мамандықты дайындау және оқыту болып табылады [5].

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Ұлыбританияда, Канадада және бірқатар басқа елдерде кәсіби терапия (ағылшын тілінен «күнделікті іс-әрекет терапиясы») әлеуметтік және еңбек оңалту әдісі ретінде жасалды. Кәсіби терапия негізінен біздің еліміз үшін әлеуметтік оңалтудың дәстүрлі әдістерін жұмыспен қамту және кәсіби терапия әдістерін біріктіреді. Еңбек терапиясы - бұл кәсіби терапияға қарағанда кеңірек түсінік және оның қызмет

аясындағы барлық қызмет түрлерін қамтиды. Бұл әлеуметтік дағдыларды қалпына келтіру, жеке өміріңізді, бос уақытыңызды және белсенді өмір салтын насихаттауды қалпына келтіру үшін жеке таңдалған шараларды жүргізуді қамтиды.

Еңбек терапиясы келесі бағыттарды қамтиды:

- Өндірістік қызмет - кәсіби қызмет, ақылы және қоғамдық қызмет, оқу, ата-ана тәрбиесі, жақын адамдарына қамқорлық және т.б. ;

- Өзін-өзі күту - жеке гигиена, киіну, тамақ дайындау және тамақтану проблемалары;

- Бос уақыт - дене шынықтыру және спорт, музыка, өнер, қолөнер, бақша, ойындар, ойын-сауық;

- Ойын (балалар ойындары ересектердің өнімді қызметіне байланысты білім, білік және көзқарасты дамыту үшін маңызды қызмет болып саналады). Е. И. Холостованың бақылауы бойынша кәсіптік терапия сізге мүмкіндік береді:

- Күнделікті іс-әрекеттегі тәуелсіздік пен өзін-өзі күтуге байланысты дағдыларды арттыру (мысалы, ақшаны пайдалану, тамақтану, тамақ дайындауды жоспарлау);

- Жеке тұлғаның өз бетінше жұмыс жасауының, мәселелерді шешудің және өмірлік жағдайларды басқарудың қолайлы дағдыларын дамыту;

- Функциялардың жетіспеушілігін өтеу үшін құрал-жабдықтармен және адаптивті жабдықтармен қамтамасыз ету;

- Қартаюдың немесе функционалдық қиындықтардың дегенеративті әсерін болдырмайды немесе болдырмайды;

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. http://www.familymh.ru/lectio_f12

2. Стратификационный анализ инвалидности // Социальная стратификация: история и современность. - Сыктывкар, 1996.

3. Ярская-Смирнова Е.Р., Наберушкина Э.К. Социальная работа с инвалидами. Изд-е 2-е, доп. Рек. УМО вузов по социальной работе. – СПб.: Питер, 2004.

4. https://studwood.ru/1750153/meditsina/psihosotsialnaya_reabilitatsiya

5. <https://cyberleninka.ru/article/n/psihosotsialnaya-reabilitatsiya-detey-i-podrostkov-s-psiicheskimi-rasstroystvami-v-sovremennyh-usloviyah>